

Tarihi Yarımada'nın Korunması: Mimarlık Boyutu Üzerinden Bir Değerlendirme

Zeynep Ahunbay

Evrensel değer taşıyan arkeolojik ve mimari değerleriyle Tarihi Yarımada, özenle korunmayı hak etmektedir. 1995'te Suriçi'nin "sit" olarak tescil edilmesi, kara ve deniz surlarıyla çevrili tarihi yerleşmenin arkeolojik ve kentsel kültür mirasının daha sistematik bir yaklaşımla korunacağı umudunu yeşertmişse de "sit" olmanın sağladığı hukuksal zırh tepeden inme kararlarla delinmiştir. Tarihi Yarımada'nın dokusunu ve görünüşünü olumsuz etkileyen, birçok sorunla karşı karşıya bırakan, Haliç metro köprüsü, Avrasya Tüneli, Yenikapı dolgusu türü müdahaleler gündeme gelmiş; tepkiler projeleri durduramamıştır.

Günümüzde "Fatih" ilçesi olarak anılan Suriçi'nde, çeşitli yasa değişiklikleri ve politik kurgularla inşa edilen yeni yapılar, "ihya" adı altında gündeme gelen yeniden yapımlar, özensiz onarımlar korumanın düzeyini aşağı doğru çekmektedir. Bakımsızlık, yangın ve deprem riski, Tarihi Yarımada'nın değerlerini tehdit eden etkenlerden bazılarıdır. Mevcut kültür varlıklarının yaşatılması ve daha iyi sunulması için, nitelikli koruma çalışmalarının artması, sürekli bakım sisteminin sağlanması, gözü rahatsız eden alanların ayıklanıp sağlıklılaştırılması gerekmektedir.

Tarihi Yarımada doğu-batı yönünde 5,9 km., kuzey-güney yönünde 5,7 km. genişliğinde bir yerleşik alandır. Haliç ve Marmara'ya bakan yamaçlarında, kentin yaşam mekânları olan mahalleler, dini yapılar, eğitim, sağlık ve yönetim tesisleri, su yapıları, ticari bölgeler yer almaktadır. Kıyılarda iskeleler yer almaktadır. Haliç kıyılarının doğu ucunda, ticaret, sanayi ve depolama alanları gelişmiştir.

Tarihi Yarımada'daki kültür varlıklarının bakım ve onarımları, sorumlulukları yasalarca tanımlanmış değişik kurumlar tarafından üstlenilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), üniversiteler, Sağlık, Milli Eğitim, Ulaştırma bakanlıkları gibi çeşitli kamu kuruluşlarının yanı sıra, Rum Ortodoks, Bulgar, Ermeni ve Musevi cemaatleri, STK'lar

ve özel kişiler tarihi kentte var olan kültür varlıklarıyla ilgilenmektedirler. Sorumlu kişi ve kuruluşlar, Tarihi Yarımada'daki kültür varlıkları için hazırlattıkları projeleri sorumlu koruma kurulundan onay alarak uygulamaktadırlar. Maddi olanakları yeterli olmayan mülk sahipleri ise, proje hazırlanması ve uygulama için yardım beklemektedirler.

Tarihi Yarımada'da karşılaşılan başlıca koruma sorunları sağlıklılaştırmaya kaynak sağlanmaması, kentin ve kültür varlıklarının sunumunun iyileştirilmesi yönünde bilinç ve çaba eksikliği, koruma uygulamalarında kalite denetimine önem verilmemesi olarak sıralanabilir. Korumanın başarısı için değişimin denetlenmesine, onarımların koruma ilkelerine uygun olarak hazırlanmasına ve nitelikli personelle gerçekleştirilmesine, sürekli bakım için kaynak bulunmasına ve tarihi çevrenin eleştirel bir gözle değerlendirilmesine gerek vardır. Mevcut kültür varlıklarını korumak, durumlarını iyileştirmek için girişilen çalışmalar olumlu olmakla birlikte, projelerle ilgili kişi ve kurumların konuya bakışları, sahip oldukları maddi ve teknik olanaklar nedeniyle, projeler her zaman istenilen düzeye erişememektedir.

Ülkemizde yasalar tarihi kentlerin savunma yapılarının korunmasını yerel yönetimlere vermiştir. İstanbul'da büyükşehir belediyesi tarihi kenti karadan ve denizden çevreleyen surların bakım ve onarımından sorumludur. Tarihi Yarımada'yı batı yönünden sınırlayan kara surları 7 km.yi aşan uzunlukta devasa bir anıttır. Yüzü aşkın kulesi, kalın beden duvarları, ön sur ve hendekleriyle kentin 5. yüzyıldaki savunma hatlarını tanımlayan bu büyük eser, Osmanlı döneminde sınırlı onarımlarla ayakta tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde, yeni kent planlama etkinlikleri kapsamında açılan Vatan ve Millet Caddelerinin kente girdiği noktalardaki burçlarda ve beden duvarlarında onarımlar yapılmış, ancak kara surlarının belgelenmesi, sürekli bakımı konusunda sistematik bir yaklaşım söz konusu olmamıştır. Kara surlarının 1985'te "İstanbul'un Tarihi Alanları" kapsamında Dünya

Mirası Listesi'ne girmesinden sonra, İBB bir atılım yaparak, kara surlarıyla ilgili tarihi araştırma, envanter, yapısal durum değerlendirmesi, belgeleme ve onarım çalışmaları başlatmıştır.

1980'lerin ikinci yarısında başlayan sur onarımları, 1994'teki yerel yönetim seçimlerine kadar sürmüştür. Seçim sonrasında durdurulan çalışmalar, 1999 depreminin neden olduğu hasarlar nedeniyle tekrar başlamıştır. Bu dönemde hızla, çok özen gösterilmeden yapılan onarımlar UNESCO uzmanları tarafından eleştirilince, İBB kara surlarının korunması için uygun yöntem ve yaklaşımları tartışmak üzere İstanbul'da bir uluslararası sempozyum düzenlemiştir. 20-22 Ocak 2007 tarihleri arasında yapılan toplantıda kara surlarının korunması için bir sürekli bakım ekibi oluşturulması önerisi geliştirilmiştir. İBB bu tavsiyeyi dikkate almamış; bakım için bir örgütlenmeye gidilmemiştir. Sürekli bakım sistematik araştırma, sorunları izleme, önlem alma etkinlikleri ile sürdürülen ciddi bir iştir. Bakım ekibinin oluşturulmaması İstanbul'un evrensel değer taşıyan kara surlarının bozulma sürecini hızlandırmış; kule ve duvarlarda yıkımlar artmıştır.

Dünya Mirası statüsü alması, Tarihi İstanbul için yeni bir koruma anlayışının, evrensel bir bakışın başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Dünya Mirası alanlarının özenle korunması, listeye girerken sahip oldukları üstün evrensel değerleri sürdürmeleri beklenmektedir. Özgünlük ve bütünlüğün korunması, kayıplar önlenerek mümkündür. Sürekli bakım ve onarım için uzman kadrolara ve parasal kaynağa gerek vardır. Yapılacak işlerin öncelik sırasının belirlenmesi de uzmanlık gerektiren bir çalışmadır. UNESCO'nun Dünya Mirası alanları için öngördüğü koşulların sağlanması amacıyla, Tarihi Yarımada için hedefler ve eylemler tanımlayan bir yönetim planı hazırlanmıştır. 2011'de yürürlüğe giren yönetim planı kapsamında bilinçlendirme çalışmaları yapılması ve paydaşların korumaya katılımı öngörülmüştür. Ancak Alan Başkanlığının düzenli çalışmaması nedeniyle, yönetim planı istenildiği gibi uygulanmamış; tanımlanan etkinlikler, projeler aksamıştır.

2019'daki yerel seçim sonrasında göreve gelen yeni İBB yönetiminin kara surları ile ilgilenmesi, onarım için harekete geçmesi olumlu bir gelişmedir. Yeni yönetim kara surlarının tehlikeli durumda olan bölgeleri ile ilgili olarak hazırlanan restorasyon projelerini uygulamaya koymak üzere girişimde bulunmuştur. Şu anda Yedikule ile Belgrat Kapı arasında yer alan ve 1999

depreminde hasar gören T17 kulesi ve çevresi ile 2020'de çöken kule ve duvarların bulunduğu Sulukule Kapı - Vatan Caddesi arasındaki kesimde çalışma yapılmaktadır (*Resim 1*).

Kara surlarının deprem hasarları, çatlaklar nedeniyle öncelikle ele alınması gereken kısımları belirlenmiştir. Bunlara ek olarak, surların genel görünüşünü olumsuz etkileyen kötü onarımların bulunduğu alanların, 20. yüzyılda çimentolu harçlar ve delikli tuğla gibi uygun olmayan malzemelerle yapılan onarımların ele alınması söz konusudur. Kara surlarının çevresinde yer alan bostanların korunmasına da özen gösterilmektedir. Ancak bostancıların ön sur ve hendek bölgesinde yaptıkları kulübeler, gelişigüzel diktikleri ağaçlar, kalıntılara verdikleri zarar nedeniyle kaldırılmaktadır. Surların doğu yanında, kent içinde yer alan bostanların yapılaşmaya açılmaması, bu bölgedeki kentsel peyzajın korunması açısından önemlidir. Fatih Belediyesinin, bostan alanlarına mıcır dökmesi, sert zemin haline getirmesinin önlenmesi gerekmektedir. Kara surlarının ileride ihmal ve kent yönetimi değişikliklerinden olumsuz etkilenme-

Resim 1. İstanbul kara surları, T 17 kulesi kuzey cephesi.

mesi için, sürekli bakım sisteminin oluşturulması ve uygulamaların meslek odaları, sivil toplum kuruluşları tarafından izlenmesi uygun olacaktır.

Tarihi Yarımada, dar sokakları çevreleyen kâgir tarihi yapıları ve ahşap konutlarıyla etkileyici iç mekânları olan özel bir yerdir. Yangınlar sonucu Fener, Balat gibi bazı mahallelerdeki konutlar kâgırleşmiştir. Ülkemizde uzun yıllar özel mülk olan konutlara kamu kaynaklarından yardım yapılamaması geleneksel kent dokusunda büyük kayıplar olmasına yol açmıştır. Özel mülkiyette olan ahşap konutların onarımına maddi ve teknik yardım sağlanamadığı dönemde, 1978'de, Kültür Bakanlığı önemli bir hamle yaparak, Süleymaniye'de bulunan Kayserili Ahmet Paşa Konağı'nı satın alıp onarmış ve bitişindeki ahşap evlerle birlikte koruma kurullarının büro ve toplantı salonları olarak kullanmıştır (Resim 2). Kültür varlıklarının korunmasından sorumlu bakanlığın Süleymaniye'de yıkılmak üzere olan önemli bir konakla ilgilenmesi ve onu kurtararak kentin ahşap mirasının korunmasına örnek oluşturması önemli bir girişimdi. Ancak semtte yaşayanların maddi durumları nedeniyle bu güzel örneği başkaları izlememiş; koruma uygulamaları istenildiği gibi çoğalmamıştır. Yıllar sonra yapılan yasal değişiklikler, yerel yönetimlerin koruma uygulamalarına destek sağlamalarına olanak tanınmış ve KUDEB tarafından önemli uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

İstanbul koruma kurullarının Süleymaniye'den Sirkeci'ye taşınmasından sonra, Kayserili

Ahmet Paşa Sokağı'nda bulunan ahşap konaklar İBB tarafından oluşturulan KUDEB için büro ve laboratuvar olarak kullanılmaya başlanmış; KUDEB'in ahşap ve taş ustası yetiştirmek için geliştirdiği kurslar bu mekânlarda yürütülmüştür. Onarımda gerek duyulan geleneksel malzemelerin temini ve yapım teknikleriyle ilgili bilgilerin, zanaatların öğretilmesi, yaşatılması öncelikli bir konudur. Yangınlar ve uygun olmayan yenilemelerle Süleymaniye ahşap mahalle dokusundan kayıplar olmuştur. Hâlâ ayakta olan ahşap evlerin hızla ele alınıp korunması gerekmektedir. Başarılı onarımlar için geleneksel yöntemleri bilen ustalara gerek duyulmaktadır. Ahşap ustası yetiştirilmesi bu önemli ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Onarımlarda çalışacak ustalara koruma kuramı ve geleneksel yapım teknikleri konusunda eğitim verilmekte; ahşap kursuna katılanlar yörede yapılan ahşap ev restorasyon uygulamalarını da izlemektedirler. KUDEB eğitimleri devam etmektedir. Çalışma programlarının Tarihi Yarımada'nın ahşap dokusunun iyileştirilmesine katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi önemlidir.

Zeyrek, Fatih'in geleneksel ahşap mimarisi korunmuş bir diğer mahallesidir. Zeyrek de, sosyal dokusunun değişmesi sonucu bakımsız kalmıştır. İTÜ Mimarlık Fakültesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yapılan belgeleme çalışmaları semtin sağlıklılaştırılması için önemli bir altyapı oluşturmuşsa da, maddi kaynak eksikliği, özel mülkiyetteki konutlara yardım sağlanamaması kayıpları artırmıştır. Yangın ve uygun olmayan yöntemlerle yenileme riskleriyle karşı karşıya olan Zeyrek de sistemli çalışmalar beklemektedir. Çeşitli derneklerin ve KUDEB'in burada uygulamaları olmuştur ancak semt bütününe kapsayan bir çalışma yapılmamıştır.

Risklere Hazırlık

Kültür varlıklarının korunması için karşı karşıya oldukları riskler belirlenerek, bunlara karşı önlem alınmakta, acil durum eylem planı yapılmaktadır. Tarihi Yarımada'da yangın ve deprem önde gelen risklerdir. Tüm dünyada tarihi yapıların kundaklama ve terörist saldırılara karşı güvenli duruma getirilmesi önem kazanmıştır. İklim değişikliğinin de kıyılarda bazı sorunlar yaratacağı öngörülmekte; araştırmalar yürütülmektedir. Risklerde hasar görebilecek, kaybedilebilecek tarihi yapıların önceden ayrıntılı olarak fotoğraf, video ve mümkünse üç boyutlu ölçümlerle belgelenmesi; hasar sonrası yapılacak

Resim 2. Süleymaniye, Kayserili Ahmet Paşa Konağı.

onarımlar için güvenilir veri sağlayacağından önemlidir.

Tarihi Yarımada'daki Bizans ve Osmanlı anıtları tarih boyunca depremlerden etkilenmiş; onarılmışlardır. Bu önemli riske karşı hazırlıklı olunması, simge değeri taşıyan anıtların durumlarının incelenmesi, depreme dayanıklı duruma getirilmeleri önemlidir.

İstanbul'un simge yapılarından Ayasofya, yapıldığı 6. yüzyıldan günümüze kadar birçok depremde hasar görmüştür. Boğaziçi Üniversitesi'nin Ayasofya strüktürü üzerinde 1980'lerde başlatıldığı incelemeler ve oluşturulan izleme sistemi, taşıyıcı sistemin durumu hakkında değerli bilgiler sağlamıştır. Sürekli bakım ve onarımlarla Ayasofya'nın güvenliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

1999 depremi Tarihi Yarımada'nın kültür varlıklarının korunması için bir uyarı olmuş; tescilli eserlerin durumları gözden geçirilerek, yapılması gerekenler konusunda çalışma yapılması istenmiştir. VGM 1999 depreminde zarar gören Fatih, II. Bayezit, Davut Paşa, Edirnekapi Mihrimah Sultan camilerinde onarımlar yürütmüştür (*Resim 3*). Diğer vakıf kültür varlıkları için de çalışmaların devam etmesi öngörülmektedir.

1999 depremi sonrasında Kültür Bakanlığı, müzelerin depreme karşı güvence altına alınması amacıyla bir proje geliştirmiştir. Topkapı Sarayı'nda Mecidiye Köşkü ile Arkeoloji Müzesi bu kapsamda ele alınarak, güçlendirilmiştir. Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda bulunan Aya İrini için de ayrıntılı bir sağlamlaştırma projesi hazırlanmış ancak önerilen müdahaleler projeyi değerlendiren uzman heyet tarafından aşırı bulunarak, projenin gözden geçirilmesi önerilmiştir. Hassas durumdaki bu önemli anıtın bakım-onarımı Topkapı Sarayı'nın Milli Saraylara bağlanması nedeniyle şu anda Kültür Bakanlığı'ndan alınmıştır. Sağlamlaştırma projesinin son durumu hakkında bilgi paylaşılmamıştır. Çeşitli depremlerden etkilenen ve yeni bir depreme maruz kalmadan sağlamlaştırılması gereken Aya İrini'nin durumunun aciliyeti ilgililer tarafından dikkate alınmalıdır.

İBB Fatih ilçesindeki kültür mirasının deprem tehlikesi karşısındaki durumu araştırmak ve güvenlik önlemleri alınması için 2007'de bir proje başlatmıştır. Fatih ilçesindeki tescilli yapılardan (cami, kilise, türbe, medrese, hamam, müze, imaret, çeşme, kütüphane, sarnıç, vd.) 285'i ele alınarak durumları incelenmiş, 20 tanesi için ayrıntılı değerlendirme yapılmıştır. Bu saptamalar sırasında bazı tarihi yapılara kul-

lanıcılar tarafından uygun olmayan ekler yapıldığı; bunların hem tarihi kimliklerini zedelediği, hem de strüktürlerine zarar verdiği gözlenmiştir. İBB tarafından yürütülen bu genel araştırmadan sonra, Tarihi Yarımada'daki harap ve müdahale görmüş tescilli yapıların durumlarının tek tek ele alınarak, iyileştirilmeleri için öneriler geliştirilmesi gerekmektedir.

Yeniden Kullanım Sorunları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarihi Yarımada'da yer alan birçok sultan külliyesi, medrese, sıbyan mektebi, sebil, tekke, imaret, han yapısının sahibidir. Fatih, Süleymaniye, Sultan Ahmet Külliyesi çok sayıda bileşenleri olan vakıf tesisleridir. Genellikle külliyelerin cami dışındaki bileşenleri zaman içinde özgün işlevlerinden farklı kullanımlara tahsis edilmiş; bakım ve onarımları değişik kurumlara geçmiştir. 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından yapılan Süleymaniye Külliyesi'nin Evvel ve Sani Medreseleri günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Burada değerli yazma eserler korunmakta, araştırmacılara sunulmaktadır. 16. yüzyılın üst düzey eğitim kurumları olan medreselerin yine kültürel işlevle değerlendirilmesi çok uygundur.

Süleymaniye Külliyesi'nin 20. yüzyılda satılan ve yıllarca depo olarak kullanılan hamamının, 1980'lerde VGM tarafından kamulaştırılarak onarılması ve tekrar hamam olarak hizmete sokulması; özgün işlevinin devam etmesi olumludur.

Resim 3. Fatih Camii'nin 1999 depreminde çatlayan avlu revak kubbeleri.

Ancak külliye'nin yapılarının tümü için aynı durum geçerli değildir. Süleymaniye'nin iskân bölgesi olmaktan çıkıp işyerine dönüşmesi çevrede olumsuz değişikliklere neden olmuştur. Külliye çevresinde oturan ailelerin azalması dolayısıyla, çocuk kütüphanesi olarak kullanılan sıbyan mektebi kapatılmıştır. Külliye'ye yakışan bu kullanımın sürdürülememesi üzüntü vericidir.

İmaret ve Tabhane ilk amaçlarından farklı işlevlerle kullanılmaktadır. İmaret "Darüzzıyafe" adı altında bir kafe-restorana dönüştürülmüştür. İçinin döşenmesi ve sunumu, ziyaret edenlerin özgün yapıyı anlamalarına yardımcı olmamaktadır. Tabhane, uzun yıllar Başbakanlık Arşiv deposu olarak kullanıldıktan sonra boşaltılmış ve restore edilerek İstanbul Müftülüğüne tahsis edilmiştir. Süleymaniye Külliyesi'nin önemli yapılarının sıradan işlevlerle işgal edilmesi uygun değildir. 16. yüzyıl İstanbul'unun değerli bir kültür merkezi olan külliye'nin binalarının, dönemin ruhunu yansıtan, bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, külliye'nin yapıma amacını ve kapsamını anlatan bir sunuma kavuşturulması uygun olacaktır.

Uygun Olmayan Kullanımlar

Bizans ve Osmanlı döneminden günümüze ulaşan savunma yapıları, sarnıçlar, medrese ve sebiller özgün işlevlerini yitirmiştir. Bu değerli yapıların uygun işlevlerle değerlendirilip günümüz yaşamına katılmaları özenli çalışmalar gerektirmektedir. Uygun olmayan kullanımlar kültür varlıklarının somut olmayan, simgesel değerlerini de zedelemektedir.

Medreselerin bir kısmı bilimsel araştırma merkezi, enstitü, sergileme mekânı gibi kültürel işlevlerle değerlendirilerek, halka açık kullanımlarla değerlendirilmektedir. Buna karşın, girişi kısıtlanan, kültür varlığını ziyaret etme, araştırma yapma özgürlüğünü kısıtlayan kullanımlar sorun yaratmaktadır. Cerrahpaşa'da bulunan İbrahim Paşa Medresesi, 100 yıl harap kaldıktan sonra restore edilmiş ve Yeşilay'ın kullanımına tahsis edilmiştir. Medrese içi ve uyuşturucu bağımlılarına hizmet eden bir klinik olarak işlevlendirilmiştir. Girişi kısıtlanan bir yer olarak kullanılması, kültür varlıklarının kamuya açık olması ilkesine aykırı bir durum yaratmaktadır.

Bir diğer olumsuz örnek Çarşıkapı'da bulunan ve nargile kafe olarak kullanılan Çorlulu Ali Paşa Medresesi'dir. Medresenin dershanesinin revak sütunlarının önünde nargilelerin kömürü hazırlanmakta; medrese revaklarında müşteriler nargile içmektedir (*Resim 4*). Yapılan ekler ve kullanım şekli, medresenin tarihi kimliğiyle bağdaşmamaktadır. Vakıf yapılarının amaçlarından farklı kullanımlarının uygun olmadığı bilinmektedir. Peki, bu kullanım değişiklikleri, kiralamalar nasıl gerçekleşmektedir?

Birçok sebil kiraya verilerek büfe (Sirkeci'de V. Murat, Cağaloğlu'nda Beşir Ağa), dükkân (Bayezit Meydanında Mehmet Ağa) olarak kullanılmaktadır. Kullanıcılar yapıların içine ve dışına ekler yapmaktadır. Ekler hem görünüşü bozmakta, hem de sebilin tarihi anlamıyla bağdaşmayan bir durum ortaya çıkmaktadır. Sultan

Resim 4. Çarşıkapı'da Çorlulu Ali Paşa Medresesi, dershane revağına yapılan ekler.

Resim 5. Kapalıçarşı, Sandal Bedesteni.

Ahmet Arastası'nda bulunan sebilin durumu bu kötü kullanımların ulaştığı noktayı göstermek açısından çarpıcı bir örnektir. Büfe olarak kullanılan sebilin önüne eklenen tezgâh tarihi yapıyı kapatmakta; sebilin cephesini, yazıtını görmek mümkün olmamaktadır. Bir diğer sultan külliyesi olan Nur-u Osmaniye'nin anıtsal sebili de kötü kullanımdan zarar görmektedir. Önünden kalabalıkların akın akın geçtiği Nur-u Osmaniye Sebili halıcı dükkânı olarak kullanılmaktadır. Halıcı kapının üstüne tabelasını da monte etmiştir.

Ticari yapıların yine ticari amaçlı kullanılmaları olağandır. Ancak İstanbul Kapalıçarşısı'nın önemli bir bileşeni olan Sandal Bedesteni'nin ortasına et lokantası yerleştirilmesi, herhalde birçok kişiyi rahatsız etmiştir (*Resim 5*). Fatih döneminde yapılan ve "Sandal" adı verilen, ipek ve pamuk ipliklerle dokunan kumaşın satıldığı Sandal Bedesteni'nin kumaş satılan bir yerden farklı kullanımı olan özel bir mekâna dönüştürülmesi yadırgatıcıdır.

İşlevini yitiren birçok hamam da harap durumdadır. 19. yüzyılda satılan ve özel mülkiyete geçen bu önemli yapılar ilgi beklemektedir. Yeniden kullanımların bazılarında iç mekânlar çok değiştirilmekte; eklerle tanınmaz hale gelmektedir. Şehzadebaşı'nda bulunan Acemi Oğlanlar Hamamı yeniden kullanım konusunda kötü bir örnek oluşturmaktadır. Yanına yapılan otelin ekleri ile Yeniçerilerden kalan tarihi hamamın ölçeği ve kütlesi anlaşılabilir biçimde değiştirilmiştir. 15. yüzyılın önemli iki vakıf yapısı olan Tahtakale ve Hoca Paşa hamamlarının iç mekânları da ticari amaçlı kullanımlarla zedelenmiştir.

Sunum Sorunları

Tarihi Yarımada'nın Ayasofya Meydanı'ndan başlayarak Aksaray'a doğru ilerleyen eski Divanyolu Caddesi günümüzde de İstanbul'un can damarlarından biridir. Bu önemli tören yolunun daha iyi sunulmasına gerek duyulmaktadır. Üzerinde Milion, Cevri Kalfa Mektebi, II. Mahmut Türbesi, Çemberlitaş, Atik Ali Paşa Camii ve Medresesi, Nurbanu Sultan Hamamı, Köprülü Mehmet Paşa Medresesi, Sinan Paşa Külliyesi gibi önemli yapıların bulunduğu Divanyolu'nun iki yanındaki yapıların genel görünüşlerinin gözden geçirilmesi, aykırı kütle ve renkte olanlara müdahale edilmesi yararlı olacaktır (*Resim 6*). Özellikle Çemberlitaş yakınındaki oluşum, değerli eser ve mekânların genel görünüşünü olumsuz

etkilemektedir (*Resim 7*). Kat sayılarının artmasıyla, önemli tarihi yapıların arasına 20. yüzyıl binaları girmiş; oransız yükselmeler olmuştur. Reklam panoları, ek saçaklar kargaşa yaratmaktadır. Bu dizi içinde bulunan Mehmet Ağa Sebili ve sıbyan mektebinin cepheleri de tarihi kimliğini yansıtmayacak şekilde düzeltilmelidir (*Resim 8*). Bayezıt Meydanı, Antik dönemden kalan II. Theodosius Takı, kalıntıları ile heyecan vericidir. Ancak genel görünüme bakımsızlık hakimdir. Takın sütunlarından geriye kalan mermer bloklar kaide üzerine çimentolu harçla tutturulmuştur. Arada ağaçlar büyümeye başlamış; mermer yüzeyler kararmıştır. Batıdaki ikinci kaide çevresinde ticari faaliyete izin verilmesi ve satışa sunulan malların çevreye yayılması da bu önemli anıtın bakımsızlığının, çevrenin denetimsizliğin düzeyini açıklamaktadır (*Resim 9*).

Resim 6. Divanyolu'nun Çarşıkapı - Çemberlitaş arası bölümü.

Resim 7. Çemberlitaş Meydanı'nı çevreleyen yapılardan ayrıntı,

Resim 8. Divanyolu üzerinde Mehmet Ağa sebil-kütüphanesinin yeniden kullanımda olduğu görünüm.

Resim 9. Bayezit'ta Theodosius Takı kalıntıları.

Resim 10. Büyük Saray kalıntıları üzerinde yükselen Four Seasons Otel ek inşaatı ve arkeolojik alanın durumu.

Koruma Kurullarının Kararlarının Güvenilirliği

Koruma kurullarının üyelerinin arkeoloji, sanat tarihi, kent planlama, koruma, hukuk disiplinlerinde uzman kişiler olmaları ve koruma ilkelerini bilmeleri gerekir. Koruma projelerini onaylayan koruma kurullarının oluşumundaki aksaklıklar, aldıkları kararların bilimselliğini; onayladıkları projelerin uluslararası kurallara uygun, nitelikli, kamu yararına olmasını engellemektedir. Koruma kurullarında yer alan Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası temsilcilerine söz ve oy hakkı tanınmaması da önemli bir sorundur.

The Protection of Historic Istanbul - An Architectural Assessment

Historic Istanbul, surrounded by land and sea walls, is one of the remarkable cities of the Mediterranean, with cultural layers from the prehistoric to late Ottoman eras. The site is fascinating with its impressive archaeological remains and a rich repertoire of building types having administrative, religious, social, educational, commercial functions. Historic Istanbul deserves to be meticulously protected with all its cultural assets, yet there are problems arising from the changing values, lack of maintenance, inappropriate reuse and presentation of its historic buildings.

The scheduling of the Historic Peninsula as a conservation area in 1995 kindled hopes for its better protection. But the protection of private property was not supported by financial and technical aid to owners. Thus timber houses were not properly maintained and many were lost due to lack of care and fires. Istanbul is in an earthquake prone region and neglected monuments face the risk of earthquake damage. They need to be studied and stabilized for future tremors. The preparatory surveys and action plans against earthquake need to be implemented in order to preserve the authenticity and integrity of the cultural heritage of the historic city.

Koruma kurallarını bilmeyen veya göz ardı eden, uzman olmayan kişilerin kurulları doldurması koruma kararlarını kamu yararından uzaklaştırmaktadır. Uygun olmayan projelerin uygulamaya konulmasına neden olan bu sakıncalı durumdan kaynaklanan kayıpları telafi etmek zordur. Çarpıcı bir örnek, Sultanahmet'te, arkeolojik alan üzerinde Four Seasons Oteline ek yapılmasına izin verilmesidir (Resim 10). Zeyrek'te Bizans sarnıcı üzerindeki mescit kalıntısının yeterli veri olmadan yeniden yapım kararı bir başka örnektir. Tarihi Yarımada'nın güney kıyısına dolgu (Yenikapı miting alanı) yapılmasına geçit verilmesi de bir koruma kurulu kararıyla olmuştur.

Öneriler

Yakın zamana kadar bir kültür varlığı envanteri ve kentsel koruma planı olmayan, yangınlar, bakımsızlık, kaçak yapılaşma ile tarihi dokusundan kayıplar veren Tarihi Yarımada'yı yaşatmak için halkın ve yöneticilerin bilinçli çabalarına gerek duyulmaktadır. Yaşam koşullarının iyileştirilmesi, tarihin izlerini korumaya yönelik hassas çalışmaların artması için arkeolog, sanat tarihçisi, konservatör, mimar, kent plancısı ve peyzaj mimarlarına büyük sorumluluk düşmektedir. Birçok anıt bakımsız ve hasarlı durumdadır. Bunlarla ilgilenilmesi, belgeleme yapılması, depremde yitirilmemeleri için sağlamlaştırılmaları gerekmektedir. Kentin yenilenmesi gereken bölümlerine, eskiyi taklit eden binalar yerine, nitelikli çağdaş tasarımlarla katkıda bulunulmalıdır. Kültür Bakanlığının, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin, Vakıflar Genel Müdürlüğünün, Milli Eğitim, Sağlık, Ulaştırma Bakanlıklarının, üniversitelerin, özel mülk sahiplerinin, STK'ların ve meslek insanlarının iyi korunması ve sunulması bir Tarihi Yarımada için güçlerini birleştirmelerini diliyoruz. ■

Zeynep Ahunbay, Prof. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü